

Javnaðarflokkurinn 70 ár - reyði tráðurin í færeyskum politikki

e-postur: javnadar@post.olivant.fo

Reyði tráðurin

Javnaðarflokksins fremstu mál eru almannamálini og heilsumálini, skrifvar Jákup Lindenskov, fyrrverandi lögtings- og landsstýrismaður

Bulurin í javnaðarpolitikki tey 70 árin, Føroya Javnaðarflokkur hevur átt politiska leiklut sín í Føroyum, er strembanin at skapa trygg-leika: arbeiði til flestallur hendur, tryggja sosialar fyriskipanir, tá hóttafall er, at tryggja ellisárin fíggjarliga, ikki minni, tryggja góðar atstøður til heilsubátar.

Fyrstu ártíggjuni var virksemi Javnaðarflokksins á tingi merkt av strembanini at fáa hesi mál framd, at fáa undirtøku fyri tí neyðuga, at gera samfelagið fjálgari hjá fólki at liva hampa lív. Lesa vit í Tingiðindum, í blaðið flokksins frá útávuðegnum í 1927, so gongur segn fyri søgn.

Tá Javnaðarflokkurinn í 1958 á fyrsta sinni vann

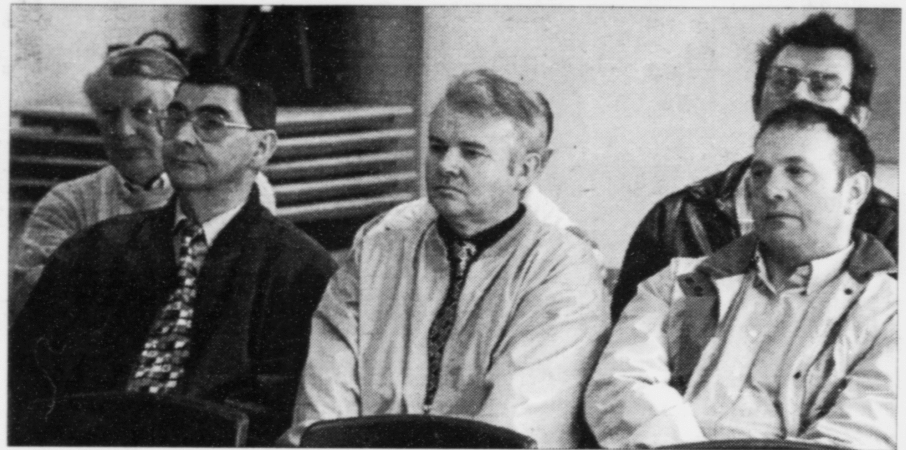
stóru undirtøkuna, 8 tingmenn, var greitt, at nakað mátti henda. Standurin í Føroyum tá var tann, at nógur fólk var flutt av landinum, einki arbeiði var hjá nógvum, virksemd lítið, eingin nýskapin á politiska vígvøllinum.

Við Javnaðarflokkinum á odda fór at bera til – og bar til. Sekstíurini vóru merkt av broytingum, sama var í sjevtíðunum.

Í innganginum til valskrift Javnaðarflokksins í 1970 varð m.a. sagt:

»Tað kom gongd á samfelagsútyggingina við Javnaðarflokkinum.

Í fíftíurárum stríddust javnaðarmenn fyri at fáa sosialu lógirnar bætta. Aðrenn 1958 fekk eingin undirtøka; men eftir sigursvaldið

Vit hava sæð vunnu rættindini verða tveitt á bláman, í almannamálum, í sjúkhusmálum – og í hesum »privatiseringstíðum« verða mannalagnur og einstaklingalagnur lítið mettar av teim ráðandi. Savnsmynd frá landsfundi

í 1958, bleiv málið framd. Hetta tí at flokkurinn setti sum treyt fyri at skipa landsstýri, at sosialu lógirnar fingi gildi í Føroyum. 60'ini vóru virkin ár, og arbeiði var til allar hendur.

Útygging og øking í fiskivinnuni á sjógvi og landi. Skjótul var settur á á so mongum økjum. Vit fingi fólkapensjónina í 1959, avlamspensjón í 1960, forsorgarlógina og samanumtikið vóru hesar høvuðslógir og aðrar við rættuligum samfelagsstøðul,

sannur íblástur út í hvønn krók í landinum, bæti og trygd í almongum heimi.

Í 70'unum kom heima-hjálparskipanin og aðrar við, og í 1979 lógin um dagpening undir sjúku og barnsbúði fyri tímalønt og sjálfstøðug.

Flokkurinn fekk undirtøku fyri politikki sínum og legði dent á, at fáa somu sosialu rættindi sum lógar í Føroyum sum í Danmark.

Tað er einki at breggja sær av, at hava slept hesum dýra solidariska hugtaki.

Tað kemur dýrt at kosta, sanniliga.

Reyði tráðurin hevur alla tíðina verið samhaldsfesti, solidaritetur, 1. boð er: sosialu málini, bjargingarnetið hjá einum samfelag, sum byggir fyri fjøldina.

Ojavnir er, sum vit virða vunnu úrslitini. Men allur javnaðarpolitikkur byggir á samvinnu, á virðing hvør fyri øðrum, rættinum at evna lív sitt eftir bestu samfæring síni eftir demokratiskum lunnum.

Tað er eingin sjálfvilygja,

at eiga rættin til trygg sosial rættindi. Vit hava sæð vunnu rættindini verða tveitt á bláman, í almannamálum, í sjúkhusmálum – og í hesum »privatiseringstíðum« verða mannalagnur og einstaklingalagnur lítið mettar av teim ráðandi.

Javnaðarflokksins fremstu mál eru almannamálini og heilsumálini.

Vunnu rættindini er eingin sjálfvilygja.

Ti er uppgávan hjá Javnaðarflokkinum: Altíð at vera á varðhaldi.

3 ferðir meira fyri at upphalda sama pensjónsstandard.

Í árinum 2030 rokna teir við, at upphalt ferri verða í arbeiði og upphalt fleiri verða pensjónistar, tá verður forsyrjarbyrðan tætt út ímóti 1-1, eitt nú í Týsklandi. Tá ávara fleiri ekspertar um hesa pensjónskluftina millum ættarliðini, sum kemst av, at trupulleikin er, at kunna forsyrja tey, sum komandi verða gomul. Tá spurningurin er, um tey kandi virkisaktivu vila gjalda um triðingin upp í helvtina av inntøkuni til pensjónsendamál. »Tað ber ikki til at biðja fólk gjalda meira enn 25% av lønini til sosialar pensjónir«, sigur Axel Börsch-Supan. »Fara vit upp um hetta mar, fara tey at sleppa sær burtur úr hesi skyldu á onkran hátt, og so verður alt ein ruðuleiki«.

Annar trupulleikin, sum ávirkar europeisku pensjónsskipanina, er sjálfvølt: **Vit eru ov gavumild.** Fíggjarligi vøksturinn frá 1950 – umframt í 1970'unum, førði til, at politikararnir stroyddu um seg við populerum pensjónsskipanum, uttan at hugsa um fylgjurnar upp á longri sikt. Endamálið var ikki bert at byrgja fyri, at tey gomlu gjørdust fátæk, men heldur at tryggja teimum liviumstøður, sum vóru tey stöðugt í arbeiði. Samstundis lækk-

aðu fleiri long lægsta pensjónsaldurin frá 65 niður í 60 ár. Í summum førum upphaltur longri niður.

Hagtølini sýna, at netto-pensjónsupphæddin í Spania og Portugal er niður í 90% av fyrru meðal nettoinntøkuni. Í Italia og Frankrika er nettoinntøkan nærri 90%, meðan netto-pensjónin í Týsklandi og Luxemburg liggur næstan á 80 prosentum. Griksku pensjónistarnir eru teir, ið er mest forkellaðir. Teir fáa ofta meira í pensjón, enn teir fingi meðan teir arbeiddu.

Úrslitið er, at nógvir av nútíðar pensjónistum – har børnini eru frá hondini, hava lítla bústaðarútreiðslur og kanska nakað av rentuinn-tøku – liva heilt flott. Og hóast tað, halda fólk, bæði vanlig fólk og eisini ekspertarnir, at tað fer ikki at bera til, at man hevur verið ov gavumildur fyrr, og tí kemur rokningin nú.

Hóast politikararnir hava hildið lítið um pensjónskluftina, víðganga teir nú, at ein av loysnum er at supplerera almennu pensjónirnar við privatum pensjónsskipanum. »Staturin fer kanska ikki at vera førur fyri at syrja so væl fyri fólki, sum tey hava fortjent ella vøntað«, sigur Michael Portilla frá bretska fíggjarmálaráðnum. »Fólk eiga at syrja fyri at spara upp til ellisárin, meðan tey tjena pening og hava møguleikan

at leggja nakað til viks. Ministarapresidenturin Kurt Biedenkopf úr Sachsen er samdur. Hann segði fyri fáum árum síðani, at fólkapensjónin í Týsklandi ikki fer at verða nóg stór fyri tey, sum nú eru undir 40 ár. »Hon fer bert at rinda tað mest neyðuga«, ávaraði hann. »Ált, sum fer út um tað neyðuga, má gjaldast við privatum pensjónsskipanum«.

Hálendski pensjónseks-perturin P.J. Bessing skjýtur upp teystrongda ætlan: tað skal gerast attraktivt at gera supplerandi skipanir, sum **fírmáspensjónir** og eisini skal tað gerast attraktivt hjá einstaklingum **sjálfvirk** at fáa sær eina trygg, at tryggja sær stótt otium **gjøgnum uppsparing og livstryggingar**. Utan privat skipanir, verður ikki stórvægis hjá framtíðar gomlu at falla afturá – tí flestu av pensjónsstemum í Europa – tey almennu – hava onga uppsparðar reser-vu.

Men tað hava privata pensjónsgrunnarnir haraft-urimóti. Týski økonomurin Meinhard Miegel hevur roknað út, at um týski meðalborgarin setti líka so nógvan pening í eina privata peningauppsparing – pensjónsuppsparing – sum hann gjøgnum 35 ár betali í pensjónsgjaldi til statin, hevði hann at enda havt eina ogn, sum var oman fyri 3

milliúnir krónur. Tað svarar til eina mánaðarpensjón sum er kr. 17.500 – duplta av tí, sum týska fólkapensjónin er.

Eisini er tað, at privata pensjónsuppsparingarnar styðja samfelagsbúskapin, tí pensjónsfelgini investera í bygging og framleiðslu og eru á henda hátt við til at skapa arbeiðsplass. Og harafturat virkar tann privata pensjónsuppsparingin fyri, at einstaka menniskjað gerst óbundið av statinum og av tí, sum skiftandi stjórnmenn kunnu finna uppá. Í dag er eyðsæð, at fólk heldur vilja velja privata pensjónsuppsparing, sum supplement til fólkapensjónina. Tað er ongantíð ov skjótt – kann-ing hevur sýnt, at í EU vildu 60% av nútíðar eldru ynskt, at tey høvdu spart meira upp til ellisár.

Stórabretland hevur tær allarflestu privata pensjónsgrunnarnar í Europa umframt 275.000 fírmáskaparir. Bretsku pensjónsfelgini eiga 33% av partabærunum á London børs. Síðan kemur Hálend og Írland, meðan Týskland liggur á fjórða plássi. Fleiri av ES-löndum hava at kalla ongar pensjónsgrunnar, men styðja seg heilt og haldið tila lmenann skipanir, uttan at hava nakað annað fast at halda um.

Í Danmark eru samanlagt 128 privatir pensjónsskassar, sum í 1992 lógu við eini

premiureservu upp á knapp- ar 130 milliárdir krónur. Danmark hevur tó ta ser-støðu mótevgis hinum ES löndum, har verða privat pensjónsskipanir nóg skattaðar.

Limir í fírmáskapir skulu t.d. gjalda 5% av pensjónsgjaldinum í sonevndum bruttoskatti.

Er talan um eina kapital-pensjón, skulu gjaldast 40% í statsavgjaldi, tað góldið verður út. Herafturat skal pensjónskassin gjalda real-rentuavgjald, og tað ávirkar sjálvandi rentutílgongdina av innskotnu pengum. Staturin útholar soleiðis virðið av tí privata pensjónini á ymiskan hátt.

Neyðugt er við fastleika og virkisfýsni, skulu framtíðar pensjónistar vænta sær eina trygg pensjón.

Ekspertar eru samdir um, at hetta skal gerast: **Stjórnmennar mugu siga fólkinum sannleikan.** Fólkapensjónin fer at verða skattað.

»Embættismenninir mugu hava dirvi til at siga tað, og borgararnir mugu duga at innrætta seg eftir tí«, hetta sigur Denis Kessler í franska tryggingarsamtaki-num. »At útseta fer at vaksna um trupulleikar-nar«.

Lønsmóttakararnir mugu verða stuðlaðir til at supplerera sína fólkapensjón við privatum pensjónsuppsparingum gjøgnum arbeiðs-

pláss teirra ella fakfelag og eisini sjálfvirk. Stjórnmennar eiga at fremja pensjónssett-lanir hjá tí einstaka við skatt-afrádrátti, sum elvir fólki til at uppspara upp á langt áramál, sum kapitalpensjón í Danmark.

Til at styrkja álitid til privata skipanirnar, eigur tað almenna at krevja, at pensjónsgrunnarnir veita betri brúkarainformasjon, soleiðis at einstaki limurin nágreinliga sær, hvussu nógur er uppspart, hvussu peningurin er settur, og hvussu nógur verður útgóldið, tá ein verður pensjónar-ður. Tey, sum hava privata pensjónsuppsparing, eiga neyvt at eftirkanna, hvussu peningurin verður avsettur.

Við ávísing til kjakið um lívsforini hjá teimum eldru í Europa, hevur ES-socialkommissurinn Padraig Flynn sett spurningin: »Skal aldurðómurin verða eitt skeið, har tú hevur tað gott, ella skal man finna seg í, at tilveran verður verri?«

Svarið verður ikki hvussu væl tað almenna tekur sær av okkum, men heldur, hvussu væl vit sjálv duga at taka okkum av okkum sjálvum«.